

լալու էր: Տրուած է այդ դաստիարակութիւնը, և եթէ այո՛, ինչո՞վ: Մեր ողորմելի գարոնցեհո՞վ թէ մեր խղճալի մամուլովը: Էթէ գանգատիլ պէտք է՝ նախ պէտք է տրտնջալ մեր դաստիարակական և մեր լրագրական յետադիմութեան դէմ: Նախորդ սեւրունսլը իրեն յաջորդը պատրաստուած պէտք էր ձգեր և աստիկա չլրտա, կապիօրէն ընդօրինակեցին Ֆրանսական բարբերք և անոնց լրագրական սելդութեան հետեւեցան, Ֆրանսացիին շատ մեծ տեղ մը տալով: Իշ այսօր այդ հին սերունդի կրտսերներն են որ իրենց նախորդներու գործը կը շարունակեն և երբ իբր խմբագրական թաղաքականէն տարբեր բան մը գնելու վրայ անպարզաճանան՝ Ֆրանսական թերթէ մը թարգմանութիւն մը կամ անոնց կեանքէն խմբագրական մը կը գրեն, այնպէս որ ժողովուրդին հակամը և ճաշակը այլ են այս սելդութիւնը դարձած է, և խմբագիրներն → որոնք ինչպէս ըսինք աւելի ապրուստի համար գործին կապուած են քան թէ գաղափարի մը համար ստիպուած են օգտուիլ ժողովուրդին այս տրամադրութենէն և շահագործել զայն քան թէ հակադեցութիւն մը ձեռք բերելու միտիլ և ջանալ:

Եւ այս ժողովուրդին տկար կողմը շահագործող ձեռնարկներու դասակարգներէն չեն արկեօք իր երգիծաբանական անունով երեւոյժ շարաթաթերթերը որոնք ժողովուրդին գոհչիկին միտումէն է որ օգտուել կը ջանան:

Լրջութիւնը արդէն մեր ամէն գործերու մէջ կը պակսի, բայց մասնաւոր մեր լրագրութեան մէջ կարծես մեր այս աղակաւ շնչեղալ համեմատութիւն մը կ'առնէ:

Ուրաշատեղի ներկայի մը անշուշտ արգահատելի ալ ապագայ մը կը սպասէ, եթէ երբէք անոր հակադեցութիւն մը երեւան չի գալ մեր մամուլին մէջ ինչպէս նաեւ դաստիարակութեան մէջ:

Եանախ վերջէն լացողներէն եղած ենք, և այնպէս ալ պիտի ըլլանք ասկաւին ժամանակ մը եւս, որչափ որ շրջահայեցութիւն ըսուածը չունենանք:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՆՈՐ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԱՅՍ հանդական տիտղոսիւ է որ կ'ողջունենք նոր երկատիրութիւն մը, Les Inscriptions cunéiformes urartiques (Ուրարտեան սեպագիր արձանագրութիւնք), զոր յարգոյ Յովսէփ Վ. Մանասեան իւր առաջին Յիշատակագրին մէջ (գաղղ. Mémoires) խոստացեր էր հրատարակել ի փառս իւրոյ հայրենեաց և յօգուտ գիտական կամ ճառաց: Նոր հրատարակութիւն հեղինակին երկրորդ և զլիւաւոր Յիշատակագիրն է, զոր առաջոյն պէս՝ Գաղղիոյ Արձանագրութեանց ճիմարանին մատուցած է ի քննութիւն:

Այս երեւելի գործն ութածալ հատոր մ'ըլլալով՝ ՆՊ + 507 էջերէ կը բաղկանայ: Բառաջարանին կը յաջորդեն՝ Ա, Իննսունու երկու արձանագրութիւնք՝ որոնք ցայսօր ի լոյս ընծայուած են: Բնագիրն տառաշրջեալ՝ ունի հայերէն գրաբար, բառիներէն և գաղղիերէն ընդմիջապէ թարգմանութիւններ. Բ, Բառարան, ուր բնագիրն բառերն՝ յիշեալ երեք լեզուաւ իրենց համագործերը ունին. սակայն նշանակութեան արժանի է սա կէտն՝ որ բաց ի չորս բառէ, բնագիրն իւրաքանչիւր բառն ունի իւր համեմատեալ համագործ բառը միւս արիական լեզուաց բառերով: Բառարանն կը բովանդակէ նաեւ թշխարհագրական անուններ, որոնց մէկ մեծ մասն Գ. Ե. Հիդրգերդ գաւրուն մէջ տեսնուած Հայաստանի գտաւացք, քաղաքաց, աւանաց և գիւղից շատերուն նախապատկերն է: Նը բովանդակէ նաեւ կարի բազմաթիւ ցեղից, մարդոց և դից յատուկ անուններ: Դից մեծագոյն մասին բնութիւնն և սեպհաւան նութիւններն կը նկարագրուին անդէս. մեր առաջին մատենագրաց մեղի աւանդած դից մէկ փոքր մասն կը պտնենք անոնց մէջ: Բառարանին վերջին մասն արձանագրութեանց մէջ տեսնուած գաղափարագիրները կը պարունակէ՝ իրենց սեպագիր ձեւերով:

Գ, փերականութիւն, որուն սկիզբը դրուած են ուրաբարական սեպաձեւ արձանագրութիւն 92 է ընդ ամենայնս փերականութիւնն՝ ի միջի այլոց՝ ունի զփերականական համա- մատեալ ձեւեր, և միւս հնդկ-եւրոպական լեզուաց և ուրարտեան բառերուն մէջ եղած հնչական այլեւայլութեանց ցանկերով կը վերջանայ:

Երկասիրութիւնն կը պարունակէ լեզուա- գիտական, ազգագրական, աշխարհագրական, պատմական, գիցարաբանական և սեպագրական նիւթեր, որոնց ամէնքն հին Հայաստանի ընդհանրապէս և մասամբ քիմանայի (Տուրպա) արքայական գաւառին ժողովրդեան կը վե- րաբերին: Այս երկրորդ թիշառակագիրն պարծանք մը պիտ' որ ըլլայ մեր ազգին՝ այնու մանաւանդ որ ցարդ թէ՛ արեւմտեան և թէ՛ արեւելեան գիտնականք գրեթէ առ հասարակ՝ Հայաստանի մէջ գտնուած սե- պագիր արձանագրութեանց հեղինակութիւնը և լեզուն, հետեւաբար՝ քաղաքակրթութեան բարձր աստիճան մը, կը դնանային մեր նա- խաջարց, իսկ մեր ազգային յարգող երկուս սիրողն պարտաւարաշատ ձոխութեամբ զայն ամենայն մեր ազգային ինչքն ու մեր հայ- բնական ժառանգութիւնն ըլլալը կը ցու- ցընէ գիտնական փաստերով՝ ըստ պահան- ջանաց արդի գիտութեանց և քննադատու- թեան: Առոյգ ե որ Ա. Գ. Մորտուման յի- շեալ արձանագրութեանց լեզուն մէջ հայկե- րէն դարբարը տեսնել կը ձեռագրենէր, սա- կայն յայտ և ալար թէ ըոյ գուշակութիւն մըն էր այն և զոր նոյն իսկ փերսեան փեռ- նականն կարող չեղաւ արդարացընել պարտ- ուպառած փետնական փաստերով: Իւր նախագահութիւններն լեզուագիտական և մա- նաւանդ պատմական ապացոյցներու, վրայ հիմնեալ չէին. ուստի և եւրոպացի գիտնա- կանք չեղան համաձայն գիտման արեւելա- գիտին, և մեր ազգայինք եւս աճորդ տեսու- թեանց տրդիւնքէն գրեթէ յառաճատեցան: Իսկ միւս այլ եւրոպացիք գիտնականք՝ որոնց թիւն առանձնութեան կը հասնի, յայլեւայլ կարծիս պատակտեալք՝ վերադիշեալ արձա- նագրութեանց լեզունքն ընտելիւնը և նկարա- գիրները ճշգրտութեամբ և ազանգութեամբ

հաստատել կարող չեղան: Մին կ'ըսէր՝ թէ այն լեզուն Ասորեստանեայց նախաւոր ժա- մանակաց թագաւորներուն լեզուն էր. իսկ միւսն՝ թէ չոշական և մարտական լեզուաց հետ ազգակից է. այլք կ'ըսէին՝ թէ տփու- կան է այն լեզուն, և ումանք՝ թէ վրացի լեզուաւ պէտք է մենկնել այն լեզուն և իսկ ոմանք՝ հասաւ զձով քարոզեցին թէ «ան- ժանօթ լեզու մըն է այն » և Ա. Հ. Սէյս՝ որ այս տեսակի արձանագրութեանց ուսման մէջ երեւելագոյնն կը համարուէր, կը հա- կէր փր. Լընսմանի տեսութեան, որ վրա- կան լեզունիւ նոյն արձանագրութեանց մէջ գոյութիւնը հաստատել կը ջանար: Ա. Հ. Սէյս՝ ինչպէս և այլք, կը թարգմանէին կամ թարգմանել կը կարծէին լեզուն մը, որուն ոչ ծագումը գիտէին ստուգութեամբ, ոչ բնու- թիւնը և ոչ պատմութիւնը՝ որ յերկուց ա- ճաշնոց կը յառաջագայի Գոլտաստանց ար- ժանի ետանդ մըն էր, սակայն կոնխաւ դա- տապարտեալ յանպտուգութիւն:

Մեր յարգող ազգային վարդապետն՝ քնա- կանուական չէր կրնար այնչափ տալեւայլ կար- ծեաց մէջ ուղիղ ճամբան դիտու. Գտնել ի Սակայն՝ ինչպէս ինքն մեղի ճիւղաւորի կը պատմէր, իւր ուսումնասիրութեան առաջին ամիսներուն մէջ՝ յիշեալ արձանագրու- թեանց մէջ գտնուած հետեւեալ բառերն իւր օւշագրութիւնը գրաւեցին, 1, ուտիւնի, 2, ուտիւնի, 3, ուտիւնի, 4, ուտիւնի, 5, ուտիւնի, 6, ուտիւնի, 7, ուտիւնի, 8, ուտիւնի, 9, ուտիւնի, 10, ուտիւնի, 11, ուտիւնի, 12, ուտիւնի, 13, ուտիւնի, 14, ուտիւնի, 15, ուտիւնի, 16, ուտիւնի, 17, ուտիւնի, 18, ուտիւնի, 19, ուտիւնի, 20, ուտիւնի, 21, ուտիւնի, 22, ուտիւնի, 23, ուտիւնի, 24, ուտիւնի, 25, ուտիւնի, 26, ուտիւնի, 27, ուտիւնի, 28, ուտիւնի, 29, ուտիւնի, 30, ուտիւնի, 31, ուտիւնի, 32, ուտիւնի, 33, ուտիւնի, 34, ուտիւնի, 35, ուտիւնի, 36, ուտիւնի, 37, ուտիւնի, 38, ուտիւնի, 39, ուտիւնի, 40, ուտիւնի, 41, ուտիւնի, 42, ուտիւնի, 43, ուտիւնի, 44, ուտիւնի, 45, ուտիւնի, 46, ուտիւնի, 47, ուտիւնի, 48, ուտիւնի, 49, ուտիւնի, 50, ուտիւնի, 51, ուտիւնի, 52, ուտիւնի, 53, ուտիւնի, 54, ուտիւնի, 55, ուտիւնի, 56, ուտիւնի, 57, ուտիւնի, 58, ուտիւնի, 59, ուտիւնի, 60, ուտիւնի, 61, ուտիւնի, 62, ուտիւնի, 63, ուտիւնի, 64, ուտիւնի, 65, ուտիւնի, 66, ուտիւնի, 67, ուտիւնի, 68, ուտիւնի, 69, ուտիւնի, 70, ուտիւնի, 71, ուտիւնի, 72, ուտիւնի, 73, ուտիւնի, 74, ուտիւնի, 75, ուտիւնի, 76, ուտիւնի, 77, ուտիւնի, 78, ուտիւնի, 79, ուտիւնի, 80, ուտիւնի, 81, ուտիւնի, 82, ուտիւնի, 83, ուտիւնի, 84, ուտիւնի, 85, ուտիւնի, 86, ուտիւնի, 87, ուտիւնի, 88, ուտիւնի, 89, ուտիւնի, 90, ուտիւնի, 91, ուտիւնի, 92, ուտիւնի, 93, ուտիւնի, 94, ուտիւնի, 95, ուտիւնի, 96, ուտիւնի, 97, ուտիւնի, 98, ուտիւնի, 99, ուտիւնի, 100, ուտիւնի, 101, ուտիւնի, 102, ուտիւնի, 103, ուտիւնի, 104, ուտիւնի, 105, ուտիւնի, 106, ուտիւնի, 107, ուտիւնի, 108, ուտիւնի, 109, ուտիւնի, 110, ուտիւնի, 111, ուտիւնի, 112, ուտիւնի, 113, ուտիւնի, 114, ուտիւնի, 115, ուտիւնի, 116, ուտիւնի, 117, ուտիւնի, 118, ուտիւնի, 119, ուտիւնի, 120, ուտիւնի, 121, ուտիւնի, 122, ուտիւնի, 123, ուտիւնի, 124, ուտիւնի, 125, ուտիւնի, 126, ուտիւնի, 127, ուտիւնի, 128, ուտիւնի, 129, ուտիւնի, 130, ուտիւնի, 131, ուտիւնի, 132, ուտիւնի, 133, ուտիւնի, 134, ուտիւնի, 135, ուտիւնի, 136, ուտիւնի, 137, ուտիւնի, 138, ուտիւնի, 139, ուտիւնի, 140, ուտիւնի, 141, ուտիւնի, 142, ուտիւնի, 143, ուտիւնի, 144, ուտիւնի, 145, ուտիւնի, 146, ուտիւնի, 147, ուտիւնի, 148, ուտիւնի, 149, ուտիւնի, 150, ուտիւնի, 151, ուտիւնի, 152, ուտիւնի, 153, ուտիւնի, 154, ուտիւնի, 155, ուտիւնի, 156, ուտիւնի, 157, ուտիւնի, 158, ուտիւնի, 159, ուտիւնի, 160, ուտիւնի, 161, ուտիւնի, 162, ուտիւնի, 163, ուտիւնի, 164, ուտիւնի, 165, ուտիւնի, 166, ուտիւնի, 167, ուտիւնի, 168, ուտիւնի, 169, ուտիւնի, 170, ուտիւնի, 171, ուտիւնի, 172, ուտիւնի, 173, ուտիւնի, 174, ուտիւնի, 175, ուտիւնի, 176, ուտիւնի, 177, ուտիւնի, 178, ուտիւնի, 179, ուտիւնի, 180, ուտիւնի, 181, ուտիւնի, 182, ուտիւնի, 183, ուտիւնի, 184, ուտիւնի, 185, ուտիւնի, 186, ուտիւնի, 187, ուտիւնի, 188, ուտիւնի, 189, ուտիւնի, 190, ուտիւնի, 191, ուտիւնի, 192, ուտիւնի, 193, ուտիւնի, 194, ուտիւնի, 195, ուտիւնի, 196, ուտիւնի, 197, ուտիւնի, 198, ուտիւնի, 199, ուտիւնի, 200, ուտիւնի, 201, ուտիւնի, 202, ուտիւնի, 203, ուտիւնի, 204, ուտիւնի, 205, ուտիւնի, 206, ուտիւնի, 207, ուտիւնի, 208, ուտիւնի, 209, ուտիւնի, 210, ուտիւնի, 211, ուտիւնի, 212, ուտիւնի, 213, ուտիւնի, 214, ուտիւնի, 215, ուտիւնի, 216, ուտիւնի, 217, ուտիւնի, 218, ուտիւնի, 219, ուտիւնի, 220, ուտիւնի, 221, ուտիւնի, 222, ուտիւնի, 223, ուտիւնի, 224, ուտիւնի, 225, ուտիւնի, 226, ուտիւնի, 227, ուտիւնի, 228, ուտիւնի, 229, ուտիւնի, 230, ուտիւնի, 231, ուտիւնի, 232, ուտիւնի, 233, ուտիւնի, 234, ուտիւնի, 235, ուտիւնի, 236, ուտիւնի, 237, ուտիւնի, 238, ուտիւնի, 239, ուտիւնի, 240, ուտիւնի, 241, ուտիւնի, 242, ուտիւնի, 243, ուտիւնի, 244, ուտիւնի, 245, ուտիւնի, 246, ուտիւնի, 247, ուտիւնի, 248, ուտիւնի, 249, ուտիւնի, 250, ուտիւնի, 251, ուտիւնի, 252, ուտիւնի, 253, ուտիւնի, 254, ուտիւնի, 255, ուտիւնի, 256, ուտիւնի, 257, ուտիւնի, 258, ուտիւնի, 259, ուտիւնի, 260, ուտիւնի, 261, ուտիւնի, 262, ուտիւնի, 263, ուտիւնի, 264, ուտիւնի, 265, ուտիւնի, 266, ուտիւնի, 267, ուտիւնի, 268, ուտիւնի, 269, ուտիւնի, 270, ուտիւնի, 271, ուտիւնի, 272, ուտիւնի, 273, ուտիւնի, 274, ուտիւնի, 275, ուտիւնի, 276, ուտիւնի, 277, ուտիւնի, 278, ուտիւնի, 279, ուտիւնի, 280, ուտիւնի, 281, ուտիւնի, 282, ուտիւնի, 283, ուտիւնի, 284, ուտիւնի, 285, ուտիւնի, 286, ուտիւնի, 287, ուտիւնի, 288, ուտիւնի, 289, ուտիւնի, 290, ուտիւնի, 291, ուտիւնի, 292, ուտիւնի, 293, ուտիւնի, 294, ուտիւնի, 295, ուտիւնի, 296, ուտիւնի, 297, ուտիւնի, 298, ուտիւնի, 299, ուտիւնի, 300, ուտիւնի, 301, ուտիւնի, 302, ուտիւնի, 303, ուտիւնի, 304, ուտիւնի, 305, ուտիւնի, 306, ուտիւնի, 307, ուտիւնի, 308, ուտիւնի, 309, ուտիւնի, 310, ուտիւնի, 311, ուտիւնի, 312, ուտիւնի, 313, ուտիւնի, 314, ուտիւնի, 315, ուտիւնի, 316, ուտիւնի, 317, ուտիւնի, 318, ուտիւնի, 319, ուտիւնի, 320, ուտիւնի, 321, ուտիւնի, 322, ուտիւնի, 323, ուտիւնի, 324, ուտիւնի, 325, ուտիւնի, 326, ուտիւնի, 327, ուտիւնի, 328, ուտիւնի, 329, ուտիւնի, 330, ուտիւնի, 331, ուտիւնի, 332, ուտիւնի, 333, ուտիւնի, 334, ուտիւնի, 335, ուտիւնի, 336, ուտիւնի, 337, ուտիւնի, 338, ուտիւնի, 339, ուտիւնի, 340, ուտիւնի, 341, ուտիւնի, 342, ուտիւնի, 343, ուտիւնի, 344, ուտիւնի, 345, ուտիւնի, 346, ուտիւնի, 347, ուտիւնի, 348, ուտիւնի, 349, ուտիւնի, 350, ուտիւնի, 351, ուտիւնի, 352, ուտիւնի, 353, ուտիւնի, 354, ուտիւնի, 355, ուտիւնի, 356, ուտիւնի, 357, ուտիւնի, 358, ուտիւնի, 359, ուտիւնի, 360, ուտիւնի, 361, ուտիւնի, 362, ուտիւնի, 363, ուտիւնի, 364, ուտիւնի, 365, ուտիւնի, 366, ուտիւնի, 367, ուտիւնի, 368, ուտիւնի, 369, ուտիւնի, 370, ուտիւնի, 371, ուտիւնի, 372, ուտիւնի, 373, ուտիւնի, 374, ուտիւնի, 375, ուտիւնի, 376, ուտիւնի, 377, ուտիւնի, 378, ուտիւնի, 379, ուտիւնի, 380, ուտիւնի, 381, ուտիւնի, 382, ուտիւնի, 383, ուտիւնի, 384, ուտիւնի, 385, ուտիւնի, 386, ուտիւնի, 387, ուտիւնի, 388, ուտիւնի, 389, ուտիւնի, 390, ուտիւնի, 391, ուտիւնի, 392, ուտիւնի, 393, ուտիւնի, 394, ուտիւնի, 395, ուտիւնի, 396, ուտիւնի, 397, ուտիւնի, 398, ուտիւնի, 399, ուտիւնի, 400, ուտիւնի, 401, ուտիւնի, 402, ուտիւնի, 403, ուտիւնի, 404, ուտիւնի, 405, ուտիւնի, 406, ուտիւնի, 407, ուտիւնի, 408, ուտիւնի, 409, ուտիւնի, 410, ուտիւնի, 411, ուտիւնի, 412, ուտիւնի, 413, ուտիւնի, 414, ուտիւնի, 415, ուտիւնի, 416, ուտիւնի, 417, ուտիւնի, 418, ուտիւնի, 419, ուտիւնի, 420, ուտիւնի, 421, ուտիւնի, 422, ուտիւնի, 423, ուտիւնի, 424, ուտիւնի, 425, ուտիւնի, 426, ուտիւնի, 427, ուտիւնի, 428, ուտիւնի, 429, ուտիւնի, 430, ուտիւնի, 431, ուտիւնի, 432, ուտիւնի, 433, ուտիւնի, 434, ուտիւնի, 435, ուտիւնի, 436, ուտիւնի, 437, ուտիւնի, 438, ուտիւնի, 439, ուտիւնի, 440, ուտիւնի, 441, ուտիւնի, 442, ուտիւնի, 443, ուտիւնի, 444, ուտիւնի, 445, ուտիւնի, 446, ուտիւնի, 447, ուտիւնի, 448, ուտիւնի, 449, ուտիւնի, 450, ուտիւնի, 451, ուտիւնի, 452, ուտիւնի, 453, ուտիւնի, 454, ուտիւնի, 455, ուտիւնի, 456, ուտիւնի, 457, ուտիւնի, 458, ուտիւնի, 459, ուտիւնի, 460, ուտիւնի, 461, ուտիւնի, 462, ուտիւնի, 463, ուտիւնի, 464, ուտիւնի, 465, ուտիւնի, 466, ուտիւնի, 467, ուտիւնի, 468, ուտիւնի, 469, ուտիւնի, 470, ուտիւնի, 471, ուտիւնի, 472, ուտիւնի, 473, ուտիւնի, 474, ուտիւնի, 475, ուտիւնի, 476, ուտիւնի, 477, ուտիւնի, 478, ուտիւնի, 479, ուտիւնի, 480, ուտիւնի, 481, ուտիւնի, 482, ուտիւնի, 483, ուտիւնի, 484, ուտիւնի, 485, ուտիւնի, 486, ուտիւնի, 487, ուտիւնի, 488, ուտիւնի, 489, ուտիւնի, 490, ուտիւնի, 491, ուտիւնի, 492, ուտիւնի, 493, ուտիւնի, 494, ուտիւնի, 495, ուտիւնի, 496, ուտիւնի, 497, ուտիւնի, 498, ուտիւնի, 499, ուտիւնի, 500, ուտիւնի, 501, ուտիւնի, 502, ուտիւնի, 503, ուտիւնի, 504, ուտիւնի, 505, ուտիւնի, 506, ուտիւնի, 507, ուտիւնի, 508, ուտիւնի, 509, ուտիւնի, 510, ուտիւնի, 511, ուտիւնի, 512, ուտիւնի, 513, ուտիւնի, 514, ուտիւնի, 515, ուտիւնի, 516, ուտիւնի, 517, ուտիւնի, 518, ուտիւնի, 519, ուտիւնի, 520, ուտիւնի, 521, ուտիւնի, 522, ուտիւնի, 523, ուտիւնի, 524, ուտիւնի, 525, ուտիւնի, 526, ուտիւնի, 527, ուտիւնի, 528, ուտիւնի, 529, ուտիւնի, 530, ուտիւնի, 531, ուտիւնի, 532, ուտիւնի, 533, ուտիւնի, 534, ուտիւնի, 535, ուտիւնի, 536, ուտիւնի, 537, ուտիւնի, 538, ուտիւնի, 539, ուտիւնի, 540, ուտիւնի, 541, ուտիւնի, 542, ուտիւնի, 543, ուտիւնի, 544, ուտիւնի, 545, ուտիւնի, 546, ուտիւնի, 547, ուտիւնի, 548, ուտիւնի, 549, ուտիւնի, 550, ուտիւնի, 551, ուտիւնի, 552, ուտիւնի, 553, ուտիւնի, 554, ուտիւնի, 555, ուտիւնի, 556, ուտիւնի, 557, ուտիւնի, 558, ուտիւնի, 559, ուտիւնի, 560, ուտիւնի, 561, ուտիւնի, 562, ուտիւնի, 563, ուտիւնի, 564, ուտիւնի, 565, ուտիւնի, 566, ուտիւնի, 567, ուտիւնի, 568, ուտիւնի, 569, ուտիւնի, 570, ուտիւնի, 571, ուտիւնի, 572, ուտիւնի, 573, ուտիւնի, 574, ուտիւնի, 575, ուտիւնի, 576, ուտիւնի, 577, ուտիւնի, 578, ուտիւնի, 579, ուտիւնի, 580, ուտիւնի, 581, ուտիւնի, 582, ուտիւնի, 583, ուտիւնի, 584, ուտիւնի, 585, ուտիւնի, 586, ուտիւնի, 587, ուտիւնի, 588, ուտիւնի, 589, ուտիւնի, 590, ուտիւնի, 591, ուտիւնի, 592, ուտիւնի, 593, ուտիւնի, 594, ուտիւնի, 595, ուտիւնի, 596, ուտիւնի, 597, ուտիւնի, 598, ուտիւնի, 599, ուտիւնի, 600, ուտիւնի, 601, ուտիւնի, 602, ուտիւնի, 603, ուտիւնի, 604, ուտիւնի, 605, ուտիւնի, 606, ուտիւնի, 607, ուտիւնի, 608, ուտիւնի, 609, ուտիւնի, 610, ուտիւնի, 611, ուտիւնի, 612, ուտիւնի, 613, ուտիւնի, 614, ուտիւնի, 615, ուտիւնի, 616, ուտիւնի, 617, ուտիւնի, 618, ուտիւնի, 619, ուտիւնի, 620, ուտիւնի, 621, ուտիւնի, 622, ուտիւնի, 623, ուտիւնի, 624, ուտիւնի, 625, ուտիւնի, 626, ուտիւնի, 627, ուտիւնի, 628, ուտիւնի, 629, ուտիւնի, 630, ուտիւնի, 631, ուտիւնի, 632, ուտիւնի, 633, ուտիւնի, 634, ուտիւնի, 635, ուտիւնի, 636, ուտիւնի, 637, ուտիւնի, 638, ուտիւնի, 639, ուտիւնի, 640, ուտիւնի, 641, ուտիւնի, 642, ուտիւնի, 643, ուտիւնի, 644, ուտիւնի, 645, ուտիւնի, 646, ուտիւնի, 647, ուտիւնի, 648, ուտիւնի, 649, ուտիւնի, 650, ուտիւնի, 651, ուտիւնի, 652, ուտիւնի, 653, ուտիւնի, 654, ուտիւնի, 655, ուտիւնի, 656, ուտիւնի, 657, ուտիւնի, 658, ուտիւնի, 659, ուտիւնի, 660, ուտիւնի, 661, ուտիւնի, 662, ուտիւնի, 663, ուտիւնի, 664, ուտիւնի, 665, ուտիւնի, 666, ուտիւնի, 667, ուտիւնի, 668, ուտիւնի, 669, ուտիւնի, 670, ուտիւնի, 671, ուտիւնի, 672, ուտիւնի, 673, ուտիւնի, 674, ուտիւնի, 675, ուտիւնի, 676, ուտիւնի, 677, ուտիւնի, 678, ուտիւնի, 679, ուտիւնի, 680, ուտիւնի, 681, ուտիւնի, 682, ուտիւնի, 683, ուտիւնի, 684, ուտիւնի, 685, ուտիւնի, 686, ուտիւնի, 687, ուտիւնի, 688, ուտիւնի, 689, ուտիւնի, 690, ուտիւնի, 691, ուտիւնի, 692, ուտիւնի, 693, ուտիւնի, 694, ուտիւնի, 695, ուտիւնի, 696, ուտիւնի, 697, ուտիւնի, 698, ուտիւնի, 699, ուտիւնի, 700, ուտիւնի, 701, ուտիւնի, 702, ուտիւնի, 703, ուտիւնի, 704, ուտիւնի, 705, ուտիւնի, 706, ուտիւնի, 707, ուտիւնի, 708, ուտիւնի, 709, ուտիւնի, 710, ուտիւնի, 711, ուտիւնի, 712, ուտիւնի, 713, ուտիւնի, 714, ուտիւնի, 715, ուտիւնի, 716, ուտիւնի, 717, ուտիւնի, 718, ուտիւնի, 719, ուտիւնի, 720, ուտիւնի, 721, ուտիւնի, 722, ուտիւնի, 723, ուտիւնի, 724, ուտիւնի, 725, ուտիւնի, 726, ուտիւնի, 727, ուտիւնի, 728, ուտիւնի, 729, ուտիւնի, 730, ուտիւնի, 731, ուտիւնի, 732, ուտիւնի, 733, ուտիւնի, 734, ուտիւնի, 735, ուտիւնի, 736, ուտիւնի, 737, ուտիւնի, 738, ուտիւնի, 739, ուտիւնի, 740, ուտիւնի, 741, ուտիւնի, 742, ուտիւնի, 743, ուտիւնի, 744, ուտիւնի, 745, ուտիւնի, 746, ուտիւնի, 747, ուտիւնի, 748, ուտիւնի, 749, ուտիւնի, 750, ուտիւնի, 751, ուտիւնի, 752, ուտիւնի, 753, ուտիւնի, 754, ուտիւնի, 755, ուտիւնի, 756, ուտիւնի, 757, ուտիւնի, 758, ուտիւնի, 759, ուտիւնի, 760, ուտիւնի, 761, ուտիւնի, 762, ուտիւնի, 763, ուտիւնի, 764, ուտիւնի, 765, ուտիւնի, 766, ուտիւնի, 767, ուտիւնի, 768, ուտիւնի, 769, ուտիւնի, 770, ուտիւնի, 771, ուտիւնի, 772, ուտիւնի, 773, ուտիւնի, 774, ուտիւնի, 775, ուտիւնի, 776, ուտիւնի, 777, ուտիւնի, 778, ուտիւնի, 779, ուտիւնի, 780, ուտիւնի, 781, ուտիւնի, 782, ուտիւնի, 783, ուտիւնի, 784, ուտիւնի, 785, ուտիւնի, 786, ուտիւնի, 787, ուտիւնի, 788, ուտիւնի, 789, ուտիւնի, 790, ուտիւնի, 791, ուտիւնի, 792, ուտիւնի, 793, ուտիւնի, 794, ուտիւնի, 795

որ աւարտ արդեամբք կը ստացողէր: Ապա
երբ այս կողմանէ իրարու ետեւ գիւտեր
կ'ընէի, իրաւամբ խորհեցայ՝ թէ որովհետեւ
գրաբառ Հայերէնն երանանաւ և սանսկրիտեան
լեզուայն հետո՝ ապա կողմէն էր և հետագոտեւ
թիւնքը դէպ յայս կողմն եւս պէտք էր որ
կապարտուէին և Նրբ այս կողմանէ եւս ա-
պահով գիւտեր եղան, այլ եւս համոզուեցայ
որ բովանդակ մեր այս ազգային արձանա-
գրութեանց բառերուն մէջ՝ արիական գեւ-
ղաստանին ամէն լեզուներէն պէտք էր որ
եղբարեկամներ գտնուէին: « Արգիստի » յու-
նարէն բառն որ Ուրարտուայ երկու թագաւորաց
անունն եղած էր, ինծի նախ և յա-
ռաջ տկար յոյս մը առաւ թէ մեր արձա-
նագրութեանց մէջ միակ միայնակ յունարէն
բառ չէր: սակայն ալ նկատամամբ խորին
հետազոտութիւններ քննելու կ'ենցայ: Այստե-
հանգիստ՝ գիտութեան և հայրենեաց օգուտ
ի՛նչեղութեամբ ցանկութենէ յանձնախառնութեամբ,
զիտ շրջապատող ամէն գիտարութեանց յագ-
թիւ կը ջանայի: Ա՛յն կողմանէ կը դգայի
որ բլաթ անդադար հետազոտութիւններու
օգնական գորութիւններու կը ուղարկէին: միւս
կողմանէ անհնարով որ բառից բաւական մեծ
գումար մը կար՝ որոնց նկարագիրները ծանշ-
նալի խիստ գիտարին կ'ըլլար, այս դժուա-
րութեան յաղթելու և այս նկատմամբ եւս
յաջողելու ցանկութիւնն՝ իմ է ծնէ անզօր
առողջութեանս հոգ ունենալու հարկաւորու-
նէն զօրաւորագոյն եղաւ: Կը մտածէի որ
հոն ապահովուպէս անբաւ գտնի մը կար:
հարկ էր ուրեմն որ գտնայի այն բախտա-
գիտ բարո, որն որ պատճառ պիտի որ ըլ-
լաթ որ այս մեծագոյն գտնիները զանիւր ինծի
իացուին: փութամ ապա ըսել թէ այն բառն՝
ընտիր ըստ ամենայնի, յունարէն էր. և էր
Արգիստիս բառն, որն որ նախկին յունարէն
ἀργεστής բառն ըլլալով, 'սպիտակ, սպի-
տակափայլ' նշանակութիւնը ունի: Ապա զայն
արտասանեցիք ի Այգա, կղանախա՝ այսօր մեր
ազգային արձանագրութեանց մէջ գտնուած
բառերուն գրեթէ երկու հինգերորդ մասին
տէր եղայ: Այս յոռնական մասն ոչ թէ
լոկ յունական էր, այլ զայն կազմող բա-
ռերն թէ՛ հայուն և թէ՛ յունին հաւաքար

ինչք էին՝ թողեալք նախաւոր մօրէ: Նոյնը
պէտք է ըսել միւս արիական տարերաց հա-
մար, որոնք ազգային արձանագրութեանց
մէջ կը գտնուին: Բովանդակ այս տարերաց
կամ խմբերու քանակութիւնքն՝ հարիւրի չհա-
մեմատութեամբ, հետեւեալքն են երկրորդ
Յիշատակագրին մէջ. 41 հայ գրաբար: 36
նախկին յունարէն: 5 սանսկրիտեան, 3 ե-
րանեան, 4 լատին, 4 գերմանական: 1/2
հայերէն աշխարհագրաբ. և կորուսական, եւս
Բովանդակ արիական կամ հնդկ-եւրոպա-
կան բառերուն գումարն 404 = 94 1/2 %
ըլլալով, արձանագրութեան լեզուին բնու-
թիւնն աւ ծագումն խորոյ տակ չիմար:
Օտարազգի բառեր եւս կան: Ուստի համա-
գումար 424 են թուով անկախ կամ աւ-
մատական բառերն, այսինքն ի բաց անհոյ
ածանցականներն: Հեղինակն չորս բառ
միայն չէ կրցել մեկնել, ինչպէս վերջ ակն-
արկեցինք:

Հեղինակն ուրարտեան բարբառոյն ծագ-
ման, զարգացման և գաղափարն պատմու-
թիւնը կ'ընէ այնպիսի լուսաւոր կերպով, որ
ընթերցողն զայն գիրաւ կ'ըմբռնէ: Եւթա-
պացիք ուրարտագրութեան և ոչ մին ցաւդ կա-
րող եղած է այս պատմական մասը յօրե-
նել, այնտեղ որ լեզուին բնութիւնը կ'անգի-
տանային և մանաւանդ հին ժամանակաց
յոյն քանի մը պատմագրաց աւանդութիւն-
ները չէին կրնար մերձեցընել մեր ազգային
սեպագրական լեզուին, ինչպէս յաջող եղաւ
նախա կ'ընէ յարգել հեղինակն: Այս պատ-
մութիւնք՝ լեզուագիտական աւետելեամբ,
սկսեալ արիական ժամանակներէն՝ այսինքն
երբ հնդկ-եւրոպական ազգերն համախառն
միասնակ կ'ապրէին, կը բերէ հեղինակն մինչ-
չեւ Ք. ա. իններորդ դարուն վերջին քա-
ռարքը՝ որուն մէջ առաջին անգամ արաբ-
ական լեզուն սեպագիր արձանագրութեամբ
մեզի կը յայտնուի: Երբ ցուցնէ թէ Ք. ա.
Հինգերորդ և Չորրորդ դարերուն մէջ՝ աք-

— — — — —

1. Սանսկրիտ գրամատիկոսը իրենց բոլոր
լեզուին զարգացումը միայն 1706 արմատ բա-
ռերու զիրարեցէն: S. M. Müller, The oldest
of languages, 1890, հար. Ա. 62 574

սինքն պարսիկ Ուրեմնեան պետութեան ժա-
մանակ, նոյն լեզուն կ'ազդէր տակաւին, և
թէ յետոյ՝ հին պարսիկ և հայերէն գրաբար
լեզուներէն ճշնաւ, զազրած ըլլալու էր.
այստա ամենայնիւ Ք. հ. Հինգերորդ դարուն
մէջ՝ անոր երկու հինգերորդ մասունքն երեւան
կու գային մեր թարգմանչաց լեզուին մէջ:

Մեր ազգայիններէն ոմանք պիտ' որ զար-
մանան թերեւս անսնելով թէ հեղինակէն
հայացի նկատուած լեզուի մը մէջ երեսուն-
ութեց առ հարիւր լոկ յունական բառեր
կը գտնուին: Հեղինակն այս երեւոյթը լաւ
կը պարզէ. և եթէ չէ տեղւոյս այս նկատ-
մամբ երկարել, իր իսկ խօսքերը կրկնելով
կ'ըսենք՝ թէ ինչպէս սանսկրիտեան և հին
երաներէն լեզուներուն բառամթերքն մեծաւ
յոթ չափով իրերաց կը մօտենան, այսպէս
ուրարտեան կամ՝ նախկին հայերէնն՝ յու-
նականին, կամ՝ նախկին հայերէնին ձեռք կը
կարկառէ:

Իստ այսմ՝ բոլանդակ հնդիկ—եւրոպա-
կան լեզուաց մէջ ուրարտեան լեզուն ան-
տարակոյս առանձինն նկարագիր մ'ունենա-
նալով, առանձինն ալ գիրք մ'ունի: Ուրով
լսել չենք ուզեր թէ ուրարտեան հայական
գաւառաբարբառն հայացի միւս գաւառաբար-
բառէն՝ այս է դրաբար լեզուէն կը բաժնուի
Վորոշուի ըստ ամենայնի: Եթէ ուրարտեան
լեզուին մէջ բազմաթիւ այնպիսի յունական
բառեր կան, զորոնք հայ գրաբարին մէջ չենք
տեսնար, և դարձեալ՝ եթէ ուրարտականին
քերականական ձեւերն մեծաւ մասամբ հայ
գրաբարին քերականական ձեւերուն հետ
նոյն չեն, այս ամէնն ժամանակաց, իրաց
և մանաւանդ տեղեաց արդիւնքն են. յաւե-
լունք եւս լսել հեղինակին հետ թէ գրաբար
լեզուն՝ քաջ քերականաց ձեռքով կրտսեր
ժամանակաց մէջ փոփոխութիւններ կրած
պէտք է որ ըլլայ. որով բնականապէս պէտք
էր որ ուրարտականէն հետեանք աւելի կամ
նուազ աստիճանաւ: Պէտք է նաեւ խորհել՝
ինչպէս հեղինակն լաւ դիտել կու տայ, որ
Ուրեմնեան պարսիկ հարստութեան ատեն
հին պարսկականն, և յետոյ պահլաւական
լեզուն գրաբարին ինչպիսի եղանակաւորու-
թիւն պատճառեցին. և նոյն իսկ գրաբար

լեզուն՝ լեզուաց յատուկ գործօնութեան
պատճառաւ, յետին դարերու մէջ ինքն իրմէ
բարդաւաճած և զարգացած պէտք էր որ ըլ-
լար, այնու որ կրտսեր ժամանակաց մէջ
արքունեաց և կառավարութեան լեզուն եղած
էր, և իւր առջեւ քան զուրարտականն ա-
ւելի բաց դաշտ ունէր և աւելի երկայն կեանք
ունեցաւ: Եթէ ուրարտեան լեզուն՝ կ'ըսէ
հեղինակն, իւր մէջը տարապայման աստի-
ճանաւ յունական տարրեր ունի, հին Յու-
նաստանի գաւառաբարբառներն ալ՝ հայերէն
գրաբարի բառերը երեւելի բազմութեամբ ի-
րենց ժողովն մէջ կը կրեն: Սակայն յայտ
է թէ առաջնոյն մէջ գտնուած յունական
տարրերն զուտ հայական, և երկրորդաց մէջ
տեսնուած հայերէն գրաբարի բառերն զուտ
յունական են, թէպէտ թէ՛ առաջիններն և
թէ՛ երկրորդքն հայերէնի և յունարէնի հա-
ւասար տարրեր են, այնու որ նախագոյն
ժամանակաց մէջ երկուքն ալ զանոնք մէկ
մօրէ առած են: Սակայն այս նկատմամբ
ինչպէս նաեւ միւս այլ նիւթոց վրայոց՝ հե-
ղինակին ուշադրու խորհրդածութիւնները
նոյն իսկ անոր Յառաջաբանութեան մէջ
կարգալու են մեր ազնիւ ընթերցողներն:

Ուշիարհագրական անուանց վրայոց՝ վե-
րագոյն եղած ակնարկութեամբ կը շատա-
նանք:

Շարայարելի

ՅՈՎՍԵՓ ԺԻԱԳՈՋԱ

ԻՆՉՊԵՍ ՏԵՐԵԻՆԵՐԸ

ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՁՈՐՍ ԸՆԴԴԵՍՈՎ

(Շար. տես էջ 278)

ՏԵՍԻԼ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

ՄԱՐՍԻՄՈՍ և ՎԵՐԴԵԼԵՆԵՐԸ:

ՄԱՐՍԻՄՈՍ

Թոլմաս...

Յուլիսի

Ո՛հ ի՜նչպէս ես, հորաքոյր: